

ΑΡΧΑΙΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ ΤΗΣ ΕΣΣΑ

Στην αρχαία φεουδαρχική κοινωνία

γεννήθηκε ένας καινούργιος πολιτισμός — ο φεουδαρχικός. Φορέας του φεουδαρχικού πολιτισμού στην αρχική μεσαιωνική περίοδο ήταν η εκκλησία. Στη

ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΚΟ - φεουδαρχική κοινωνία ή εκκλησία ήταν ένα από τα ισχυ-
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ρά μέσα για τη στερέωση και τη διατήρηση της ταξι-
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ κής κυριαρχίας των έκμεταλλευτών. Η εκκλησία με την

υπόσχεση που έδινε πώς εξασφάλιζε την ούρανια μακαριότητα σαν ανταμοιβή για τις επίγειες δοκιμασίες, αποσπούσε με κάθε τρόπο τις λαϊκές μάζες από τον αγώνα τους έναντι των φεουδαρχών, δικαίωνε τη φεουδαρχική έκμετάλλευση και προσπαθούσε επίμονα να διαπαιδαγωγεί τους εργαζόμενους με το πνεύμα της ολοκληρωτικής υποταγής στους κυρίους τους. Η επίδραση της εκκλησίας φανερώθηκε με δλη της τη δύναμη και στον πνευματικό πολιτισμό της μεσαιωνικής κοινωνίας. Η φεουδαρχική οργάνωση της εκκλησίας, γράφει ο Ένγκελς, καθαγιάζει με τη θρησκεία το κοσμικό φεουδαρχικό κρατικό σύστημα. Ο κληρικός εξάλλου ήταν η μοναδική μορφωμένη τάξη. Από αυτό έδω βγαίνει μόνο του [το συμπέρασμα] πώς το εκκλησιαστικό δόγμα ήταν το σημείο της αφετηρίας και η βάση κάθε στοχασμού. Η νομική επιστήμη, ή φυσιογνωσία, ή φιλοσοφία — όλο το περιεχόμενο των επιστημών αυτών προσαρμοζόταν στη διδασκαλία της εκκλησίας¹.

Το κομμάτιασμα της φεουδαρχικής κοινωνίας σε διάφορες κλειστές από οικονομική και πολιτική άποψη μικρές κοινωνίες, και το γενικό σπάσιμο των εμπορικών, των πολιτικών και των πολιτιστικών σχέσεων που υπήρχαν στη

Ο Κάρολος ο Μέγας.
Όρειχάλκινο ειδώλιο του 9. αιώνα.
(*Λογο του 16. αιώνα).

¹ Φ. Ένγκελς, « Νομικός σοσιαλισμός », Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς "Απαντα, τόμ. XVI μέρος 1, σελ. 295. [Ρωσική έκδοση].

δουλοκτητική κοινωνία, ήταν τὰ αἷτια πού ἀπό τόν 6. ὡς καί τόν 10. αἰ. λείπει μιὰ κάπως πλατιά μόρφωση. Ὅλες οἱ σχολές πού ὑπῆρχαν τότε (ἐπισκοπικές καί μοναστηριακές) βρίσκονταν στὰ χέρια τοῦ κλήρου. Ἡ ἐκκλησία ὄριζε τὸ πρόγραμμά τους καί διάλεγε τοὺς σπουδαστές τους. Ἡ βασικὴ ἀποστολὴ τῆς ἐκκλησίας τότε ἦταν νὰ μορφώνει ἐκκλησιαστικούς λειτουργούς, πού νὰ εἶναι βίαιοι νὰ ἐπηρεάζουν τίς λαϊκὲς μάζες μὲ τὸ κήρυγμά τους καί νὰ κρατᾶνε ἀπαραβίαστους τοὺς θεσμούς πού ἴσχυαν.

Ἀπὸ τοὺς λειτουργούς τῆς ἡ ἐκκλησία στὴν πραγματικότητα ζητοῦσε ἐλάχιστα πράγματα — νὰ ξέρουν προσευχές, νὰ μποροῦν νὰ διαβάζουν στὰ λατινικὰ τὸ Εὐαγγέλιο ἔστω καί ἂν δὲν καταλάβαιναν ὅλα ὅσα διάβαζαν, καί νὰ ξέρουν τὴ σειρά πού εἶχαν οἱ ἐκκλησιαστικὲς λειτουργίες.

Ἀπὸ τόν 6. ὡς καί τόν 10. αἰ. στὴ δυτικὴ - ευρωπαϊκὴ κοινωνία τὰ πρόσωπα πού οἱ γνώσεις τους ξεπερνοῦσαν τὰ ὅρια ἑνὸς παρόμοιου προγράμματος, ἦταν σπανιότατες ἐξαιρέσεις.

Ἰδρύνοντας ἡ ἐκκλησία σχολές δὲν ἦταν δυνατόν ν' ἀποφύγει κάποιες βασικὲς ἀρχές κοσμικῆς μόρφωσης, πού ἡ φεουδαρχικὴ κοινωνία τίς εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο κόσμο. Προσαρμόζοντας τίς βασικὲς αὐτὲς ἀρχές τῆς κοσμικῆς μόρφωσης στὶς δικές τῆς ἀνάγκες, ἡ ἐκκλησία ἔγινε ἀθελά τῆς ἡ « προστάτρια » τους. Οἱ ἀρχαῖες αὐτὲς βασικὲς ἀρχές πού διδάσκονταν στὶς ἐκκλησιαστικὲς σχολές, λέγονταν « ἑπτὰ ἐλευθέρια τέχνες ». Μὲ τὴ φράση αὐτὴ ἐνοοῦσαν τὴ γραμματικὴ, τὴ ρητορικὴ καί τὴ διαλεκτικὴ (τὸ λεγόμενο *trivium* — « τρεῖς δρόμοι τῆς γνώσης » ἢ πρῶτος βαθμὸς ἐκπαίδευσης), τὴν ἀριθμητικὴ, τὴ γεωμετρία, τὴν ἀστρονομία καί τὴ μουσικὴ (τὸ λεγόμενο *quadrivium* — « τέσσερις δρόμοι τῆς γνώσης » ἢ δεῦτερος βαθμὸς ἐκπαίδευσης). Ἡ προσπάθεια νὰ συνενωθοῦν οἱ βασικὲς αὐτὲς ἀρχές τῆς ἐκπαίδευσης πού ἦταν κληρονομία ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν 5. αἰ. καί εἶχε γίνῃ ἀπὸ τὸν Μαρτιανὸ Καπέλλα. Οἱ « ἐλευθέρια τέχνες » τὸν 6. αἰ. χωρίστηκαν σὲ *trivium* καί *quadrivium* ἀπὸ τὸν Κασσιόδωρο [Φλάβιο - Μάγνο - Αὐρήλιο] καί τὸν Βοήθιο [Ἀνίκιο Βοετ(h)ίους] πού ἦταν οἱ τελευταῖοι ἐκπρόσωποι τῆς ἀρχαίας παιδείας.

Ἀλλὰ οἱ « ἐλευθέρια τέχνες » τοῦ μεσαίωνα ἦταν ἓνα πολὺ ἀτελὲς κατασκεῦασμα ἐκείνου πού διδασκόταν στὶς ἀρχαῖες σχολές, γιατί οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαίδευσης ἰσχυρίζονταν πὼς κάθε γνώση εἶναι χρησιμὴ μόνο ὅταν βοηθεῖ στὴν καλύτερη ἀφομοίωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὴ ρητορικὴ τὴν ἔβλεπαν σὰν κάτι πού βοηθοῦσε νὰ διατυπώνονται ὀρθὰ ἀπὸ τὴ γραμματικὴ ἀποψη τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἐκκλησία καί τὸ κράτος ντοκουμέντα. Ἡ διαλεκτικὴ (ἔτσι ὀνομαζόταν τότε ἡ τυπικὴ λογικὴ) εἶχε ὀλοκληρωτικὰ ὑπαχθεῖ στὴ θεολογία καί χρησίμευε στοὺς ἐκπροσώπους τῆς ἐκκλησίας μόνο γιὰ νὰ καταπολεμοῦν τοὺς αἰρετικούς στὶς συζητήσεις τους. Τὴ μουσικὴ τὴ χρειάζονταν γιὰ τὴ θεία λειτουργία καί τὴν ἀστρονομία τὴ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ νὰ καθορίζουν τίς ἡμερομηνίες

τῶν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν γιορτῶν καὶ γιὰ τὶς λογιῆς λογιῆς προφητείες.

Οἱ ἀστρονομικὲς καὶ γεωγραφικὲς ἀπόψεις ποὺ ὑπῆρχαν τὴν ἐποχὴ αὐτῆ, δείχνουν πὼς ὁ κλῆρος ἦταν ἐντελῶς ἀμόρφωτος. Στους σπουδαστὲς τῶν ἐκκλησιαστικῶν σχολῶν ἔβαζαν τὴν ἰδέα πὼς στὴν ἄκρη [ἔσχατο ὄριο] τῆς Ἀνατολῆς βρισκόταν ὁ παράδεισος, πὼς ἡ γῆ ἔμοιαζε μὲ τροχό, πὼς ἀπὸ παντοῦ περιβρεχόταν ἀπὸ τὸν ὠκεανὸ καὶ πὼς στὸ κέντρο τῆς ἦταν ἡ Ἱερουσαλήμ. Τῆ διδασκαλία γιὰ τὴ σφαιρικότητα τῆς γῆς τὴν ἀρνοῦνταν κατηγορηματικά, γιὰτὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἐκκλησίας ἰσχυρίζονταν πὼς ἦταν ἀδύνατο νὰ φανταστεῖ κανεὶς τοὺς ἀνθρώπους νὰ κινοῦνται στὸ ἀντίθετο μέρος τῆς γῆς μὲ τὸ κεφάλι πρὸς τὰ κάτω.

Προσεχτικὰ ἀποσιωποῦσαν ὅλες τὶς γνώσεις ποὺ εἶχαν διασωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ποὺ ἦταν δυνατὸν νὰ ὀδηγήσουν τοὺς σπουδαστὲς στὴν προσπάθεια ν' ἀποκτήσουν γνώσεις ποὺ θὰ στηρίζονταν στὴν πείρα. Τὶς ἀληθινὲς γνώσεις γιὰ τὴ φύση τὶς ἀντικαθιστοῦσαν μὲ δεισιδαιμονικὰ παραληρήματα.

Ἡ μόρφωση ποὺ εἶχε μονοπωληθεῖ ἀπὸ τὴ δυτικὴ χριστιανικὴ ἐκκλησία, εἶχε πολὺ πρωτόγονο χαρακτῆρα. Ἡ ἐκκλησία δὲν ἐνδιαφερόταν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ νὰ διασώσει ὅλη τὴν ἀρχαία κληρονομιά ποὺ εἶχε κληρονομήσει ὁ μεσαίωνας, ἀλλὰ καθὼς ἦταν ἀναγκασμένη νὰ καταφεύγει σ' αὐτῆ, προσπαθοῦσε νὰ τὴ χρησιμοποιεῖ μόνο γιὰ τοὺς δικούς τοὺς σκοπούς.

Ἡ λεγόμενη « Καρολίγγεια ἀναγέννηση » στερῶσε ἀκόμη πιὸ πολὺ τὶς θέσεις τῆς ἐκκλησίας στὸν τομέα τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐκπαίδευσης. Ἡ κάποια ζωηράδα ποὺ παρουσιάστηκε **Η « ΚΑΡΘΑΙΓΓΕΙΑ** **ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ »** **ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ »** στὴ δράση τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἐκπροσώπων τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας στὴν ὀργάνωση τῶν ἐκκλησιαστικῶν σχολῶν στὸ δεῦτερο μιστὸ τοῦ 8. καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 9. αἰ. συνδεόταν μὲ τὶς βαθύτατες κοινωνικο - οικονομικὲς προοδευτικὲς ἀλλαγές ποὺ εἶχαν γίνει στὴν κοινωνικὴ ζωὴ, μὲ τὴν πλήρη δηλαδὴ ἀνατροπὴ τῶν σχέσεων τῆς γαιοκτησίας, μιὰ ἀνατροπὴ ποὺ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ δυναμώνουν οἱ κοσμικοὶ καὶ οἱ κληρικοὶ φεουδάρχες καὶ νὰ γίνονται οἱ ἀγρότες δουλοπάροικοι.

Στὶς συνθήκες αὐτὲς ὁ ρόλος τῆς ἐκκλησίας ἀποκτοῦσε ὀλοένα καὶ πιὸ μεγάλη σπουδαιότητα. Νὰ γιὰτὶ οἱ Καρολίγγειοι ποὺ στερῶσαν τὸ κύρος τῆς ἐκκλησίας δημιουργώντας ἕνα στρῶμα ἀπὸ μορφωμένους κληρικούς, ἄφησαν τὴν ἐκπαίδευση νὰ μονοπωληθεῖ ὀλοκληρωτικὰ στὰ χέρια τῆς ἐκκλησίας χωρὶς ν' ἀλλάξουν καθόλου τοὺς θεσμοὺς ποὺ ἴσχυαν ὡς τότε. Τοὺς μορφωμένους ἀνθρώπους ποὺ χρειάζονταν γιὰ τὶς ὑπηρεσίες τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, τοὺς ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς ἐκκλησιαστικὲς σχολές.

Τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετώπιζαν οἱ σχολές αὐτὲς καθορίστηκαν καθαρά καὶ περιληπτικὰ ἀπὸ τὴν πιὸ διακεκριμένη προσωπικότητα τῆς Καρολίγγειας ἀναγέννησης — τὸν Ἀλκουίνο [Alcuine, Albinus Flaccus] (περίπου 735 - 804), ποὺ εἶχε σπουδάσει ὑπότροφος στὴ σχολὴ τῆς [πατρίδας

του] Ὑόρκης [στὴν Ἀγγλία]. Σὲ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸν Καρλομάγνο ὁ Ἀλκουίνος ἔγραφε : « Μοχθῶ πολὺ γιὰ πολλά, γιὰ νὰ μορφώσω πολλοὺς πρὸς ὄφελος τῆς ἱερῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καὶ γιὰ νὰ κοσμήσω τὴν αὐτοκρατορικὴν σὰς ἐξουσία ». Στους νόμους τοῦ — capitulaires ὁ Καρλομάγνος ἀξιοῦσε ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς νὰ ὀργανώνουν ὑποχρεωτικὰ σχολές στὰ μοναστήρια, γιὰ νὰ διδάσκονται οἱ κληρικοὶ ἀνάγνωσι, ἀριθμητικῆ, γραφῆ καὶ ψαλμοὺς, γιὰτὶ οἱ ἱερεῖς ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ διδάσκουν στὸ λαό, ἔπρεπε νὰ ξέρουν νὰ διαβάζουν καὶ νὰ καταλαβαίνουν τὴν Ἀγία Γραφή. Ὁ Καρλομάγνος εἶχε ἐπιστρατεύσει ἀπὸ τὴν Ἰταλία ὅπου τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τοῦ κλήρου ἦταν πρὸ ψηλὸ, πολλὰ πρόσωπα ποὺ εἶχαν τὴν ἱκανότητα νὰ διευθύνουν τὶς ἐκκλησιαστικὰς σχολές. Ἔτσι ὁ Καρλομάγνος ἔφερε ἀπὸ ἐκεῖ τὸν Πέτρο τῆς Πίζας, τὸν Παῦλο Διάκονο (Paul Diacon), τὸν Λειδάρδο [;] καὶ τὸν Θεόδουλο.

Ὁ Καρλομάγνος ποὺ ἔδειχνε μεγάλον ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς ἐκκλησιαστικὰς σχολές, πίστευε πὼς οἱ λαϊκοὶ [κοσμικοὶ] ἔπρεπε νὰ διδάσκονται μόνον τὶς « ἀλήθειες » τῆς θρησκείας καὶ τὸ « σύμβολο τῆς πίστεως ». Ὅσοι ἀρνοῦνταν νὰ μάθουν τὸ σύμβολο τῆς πίστεως τιμωροῦνταν ἀπὸ τὸν Καρλομάγνον μὲ διάφορες ἐκκλησιαστικὰς ποινές (νηστεῖες κ.τ.λ.). Οἱ βασιλικοὶ ἀποσταλμένοι καὶ οἱ κόμιστες εἶχαν ὑποχρέωση νὰ παρακολουθοῦν ἂν ἐφαρμόζονταν οἱ ἐντολές αὐτῆς [τοῦ Καρλομάγνου].

Ἔτσι οὔτε στους νόμους — capitulaires τοῦ Καρλομάγνου οὔτε στὶς ἀποφάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνόδων ποὺ εἶχαν συγκροτηθεῖ στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ, γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀνύψωση τοῦ γενικοῦ μορφωτικοῦ ἐπίπεδου καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ σὲ ὅλα τὰ στρώματα τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας. Λόγος γίνεται μόνον γιὰ τὴν μόρφωση τῶν προσώπων ἐνὸς ὀρισμένου κύκλου ποὺ ἦταν ἱκανὰ νὰ ἐπηρεάσουν μὲ τὸ κήρυγμά τους τὶς λαϊκὰς μάζες. « Κορωνίδα τῆς μόρφωσης θεωροῦνταν ὅπως καὶ πρὶν ἡ θεολογία. Ἄλλωστε ἡ δοξασμένη σοφία τοῦ Κυρίου ποὺ τὴν κηρύττουμε ἐμεῖς, ξεπερνάει κάθε σοφία τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἐπιστήμης » ἔγραφε ὁ Ἀλκουίνος ἔχοντας ὑπόψη τὴν Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνος. Φυσικὰ ὕστερα ἀπὸ μιὰ τέτοια τοποθέτηση τοῦ προβλήματος καμιά πραγματικὴ ἀναγέννηση τῶν « ἐλευθέρων τεχνῶν » τῆς ἀρχαιότητος δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ γίνει.

Τὰ διδακτικὰ βοηθήματα ποὺ συντάσσονταν μὲ τὴν μορφήν διαλόγων ἀνάμεσα στὸ δάσκαλον καὶ στὸ μαθητὴν, δείχνουν πόσο πολὺ χαμηλὸ ἦταν τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ἐνα πρότυπον παρόμοιον βοηθήματος εἶναι ὁ διάλογος ποὺ ἔγραψε ὁ Ἀλκουίνος γιὰ τὸν Πεπίνον, τὸ γιὸν τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου :

« Πεπίνος. Τί εἶναι γράμμα ; — Ἀλκουίνος. Ὁ φύλακας τῆς ἱστορίας. Πεπίνος. Τί εἶναι λόγος ; — Ἀλκουίνος. Ὁ προδότης τῆς ψυχῆς. . . Πεπίνος. Μὲ τί μοιάζει ὁ ἄνθρωπος ; — Ἀλκουίνος. Μὲ σφαίρα. Πεπίνος. Πῶς εἶναι τοποθετημένος ὁ ἄνθρωπος ; — Ἀλ -

κουίνος. Σάν λαμπάδα στὸν ἀνεμο. Πεπίνος. Τί εἶναι κεφαλή ;
— Ἀλκουίνος. Ἡ κορυφή τοῦ σώματος. Πεπίνος. Τί εἶναι σῶμα ;
— Ἀλκουίνος. Ἡ κατοικία τῆς ψυχῆς. Πεπίνος. Τί εἶναι χεϊμώ-
νας ; — Ἀλκουίνος. Ὁ διώκτης τοῦ καλοκαιριοῦ. Πεπίνος Τί εἶναι
ἀνοιξη ; — Ἀλκουίνος. Ὁ ζωγράφος τῆς φύσης κ.τ.λ.

Ὅλη ἡ φιλολογία τῆς καρολίγγειας περιόδου μιμοῦνταν ὑπερβολικά τῇ
χριστιανικῇ φιλολογίᾳ τῶν πρώτων κυρίως μεταχριστιανικῶν αἰώνων. Αὐ-
τὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀλκουίνου καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ
Ἐινάρδου [Einhard] ποῦ ἦταν μαθητῆς του καὶ βιογράφος τοῦ Καρλομά-
γνου. Ἀλλὰ τὰ χειρόγραφα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς παρουσιάζουν ἀρκετὴ καλυτέ-
ρευση. Στὴ γραφὴ ἔγινε μιὰ μεταρρύθμιση ποῦ εἶχε σάν ἀποτέλεσμα νὰ καθιε-
ρωθεῖ παντοῦ ἡ καθαρὴ γραφὴ, ἡ minuscule* τῶν Καρολίγγειων ποῦ ἔγινε ἡ
βάση τῆς σημερινῆς γραφῆς με λατινικοὺς χαρακτῆρες. Οἱ ἀντιγραφεῖς δια-
κοσμοῦσαν τὰ χειρόγραφα με μινιατοῦρες [μικρογραφίες, μικροσκοπικὲς εἰκό-
νες] ποῦ τὰ θέματά τους ἦταν παρμένα ἀπὸ τὴ Βίβλο.

Παράλληλα με τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔργα στὰ χρόνια τῶν Καρολίγγειων οἱ
ἀντιγραφεῖς ἀντιγράφανε καὶ βιβλία ἀρχαίων συγγραφέων (ποιητῶν, φι-
λοσόφων, νομικῶν καὶ πολιτικῶν), κι αὐτὸ βοήθησε νὰ διασωθοῦν τὰ χει-
ρόγραφα αὐτά.

Πρέπει ἐδῶ νὰ σημειώσουμε καὶ τὴν ἀνοικοδόμηση ποῦ ἔγινε στὰ χρόνια
τοῦ Καρλομάγνου. Ἐπιδιώκοντας ὁ Καρλομάγνος νὰ ἐξυψώσει τὴ σημασία
τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐκκλησίας, πρόσταξε νὰ χτίσουν ἀνά-
κτορα καὶ καθεδρικοὺς ναοὺς στὸ Ἄαχεν καὶ σὲ ἄλλα μέρη τοῦ κράτους του.
Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τους τὰ κτίρια θυμίζουν τὸ ρυθμὸ τῶν
βυζαντινῶν κτιρίων τῆς Ραβέννας.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ οἰκοδομικὴ τεχνικὴ στὴ Δύση ἦταν πάρα πολὺ ἀτε-
λής. Ὅστερα ἀπὸ διαταγὴ τοῦ Καρλομάγνου χρησιμοποιοῦσαν πολλὲς φορές
στὴν οἰκοδομικὴ μαρμάρινες κολόνες ποῦ τίς κουβαλοῦσαν ἔτοιμες ἀπὸ τὴν
Ἰταλία. Μ' αὐτὸ τὸ βάρβαρο τρόπο καταστράφηκαν ἀρχαῖα μνημεῖα τέχνης.
Ἀλλὰ τὰ πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ οἰκοδομήματα ποῦ ἔγιναν στὰ χρόνια τοῦ Καρόλου
ἦταν ξύλινα, καὶ γι' αὐτὸ καταστράφηκαν πολὺ γρήγορα.

Ἡ « Καρολίγγεια ἀναγέννηση » κράτησε πολὺ λίγο. Τὸ γοργὸ κοιμᾶτιασμα
τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἦταν δυνατὸν παρὰ νὰ ἐκδηλωθεῖ καὶ στὸν τομέα τοῦ
πολιτισμοῦ. Οἱ χρονικογράφοι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἐξιστορῶντας τὴν ἀξιο-
θρήνητη κατάσταση τῆς ἐκπαίδευσης τὴν περίοδο ποῦ ἀκλούθησε τὸ κοιμᾶ-
τιασμα τῆς αὐτοκρατορίας, σημειώνουν πὼς τὸ βασίλειο τῶν Φράγκων εἶχε
γίνει ἓνας τόπος με ἀναστατώσεις καὶ πολέμους, ἓνας τόπος ὅπου παντοῦ

* Minuscule (ἀπὸ τὸ λατ. minusculus = μικρότερος) σημαίνει στὴν τυπογραφία μι-
κρὸ γράμμα - στοιχεῖο.

κόχλαζε ο έμφύλιος αγώνας και όπου περιφρονούσαν έντελώς τή μελέτη « τόσο τής 'Αγίας Γραφής όσο και τήν έλευθέρων τεχνών ».

Έτσι ή πραγματική εικόνα τής εκκλησιαστικής δράσης στον τομέα του πνευματικού πολιτισμού στην πρώτη μεσαιωνική περίοδο δείχνει πώς το μονοπάτι τής εκπαίδευσης που τό είχε άρπάξει ή εκκλησία στο πρώτο σκαλοπάτι τής ανάπτυξης τής φεουδαρχικής κοινωνίας, είχε πολύ θλιβερές συνέπειες. 'Από τήν αρχαιότητα έμειναν κληρονομιά, γράφει ο 'Ενγκελς, ο 'Ευκλείδης και τό ήλιακό σύστημα του Πτολεμαίου, από τους 'Αραβες τό δεκαδικό αριθμητικό σύστημα, οι άρχές τής άλγεβρας, οι άραβικοί αριθμοί όπως τους γράφουμε σήμερα και ή άλχημεία· ο χριστιανικός μεσαιώνας δέν άφησε τίποτα.¹ 'Η εκκλησία είχε τάξει σαν έναν από τους κύριους σκοπού της νά κρατάει τις λαϊκές μάζες έντελώς στο σκοτάδι και νά βοηθάει έτσι στην πιό πλήρη ύποδούλωσή τους. 'Ο φεουδαρχικό - εκκλησιαστικός πολιτισμός που κυριαρχούσε τότε, είχε ξεκάθαρο ταξικό χαρακτήρα.

Σέ όλες τις εποχές ή ιδεολογία τής κυρίαρχης τάξης, γράφουν ο Μάρξ και ο 'Ενγκελς, είναι ή κυρίαρχη ιδεολογία. Αυτό σημαίνει πώς ή τάξη που είναι ή κυρίαρχη ύλική δύναμη τής κοινωνίας, είναι ταυτόχρονα και ή κυρίαρχη πνευματική δύναμή της². 'Αλλά αυτό δέν σημαίνει καθόλου πώς ο πολιτισμός που κυριαρχεί είναι και ο μοναδικός πολιτισμός.

Όπως οι λαϊκές αίρετικές αντιφεουδαρχικές διδασκαλίες αντιπάλαιαν με τή διδασκαλία τής εκκλησίας που δικαίωνα και ύποστήριζε τή φεουδαρχική εκμετάλλευση, έτσι και με τον πνευματικό πολιτισμό τής κυρίαρχης τάξης αντιπάλαιε ή πνευματική δημιουργία των λαϊκών μαζών : τό μυθικό ήρωικό έπος, τά τραγούδια, ή μουσική, οι χοροί και ή δραματική δράση.

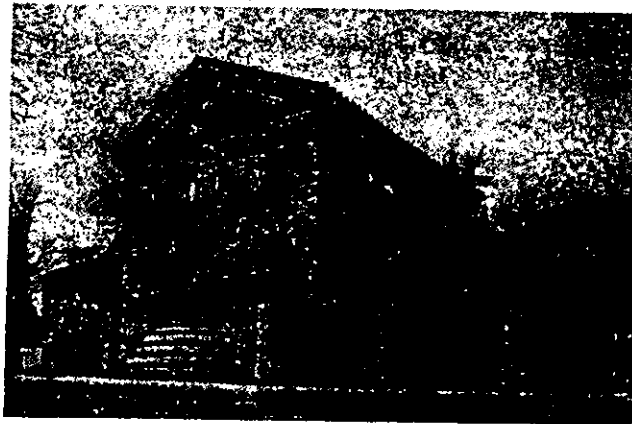
Γιά τον πλοΰτο τής λαϊκής δημιουργίας μάς μιλάει προπάντων τό γεγονός ότι ή αρχική βάση για τά πιό μεγάλα έπικά έργα του δυτικο - ευρωπαϊκού μεσαιώνα ήταν οι λαϊκές παραδόσεις. Οι λαϊκές αυτές παραδόσεις διασώθηκαν πιό πλήρεις στις βόρειες και στις βορειοδυτικές περιοχές τής Ευρώπης όπου οι φεουδαρχικές σχέσεις αναπτύχθηκαν με άργό σχετικά ρυθμό και όπου για πολύ καιρό υπήρχε ένα σημαντικό στρώμα έλευθερης άγροτιάς.

Τά έπικά έργα τής κοινωνίας τής Βουργουνδίας και των Φράγκων — τό *Τραγούδι των Νιμπελοϋγκεν* και τά « ήρωικά τραγούδια » [« chansons de geste »], προπάντων τό *Τραγούδι του Ρολάνδου* [« Chanson de Roland »], διασώθηκαν μόνο σαν ύστερότερα έργα όπου οι άρχικές λαϊκές παραδόσεις διασκευάστηκαν έτσι που ν' ανταποκρίνονται στα συμφέροντα τής κυρίαρχης

¹ Φ. 'Ενγκελς, *Διαλεκτική τής φύσης* 1955, σελ. 5. [Ρωσική έκδοση].

² Κ. Μάρξ και Φ. 'Ενγκελς, « Η γερμανική ιδεολογία », *Άπαντα*, τόμ. ΙΙΙ, έκδ. 2η, σελ. 45. [Ρωσική έκδοση].

τάξης. Ἄλλὰ τὸ Τραγοῦδι τοῦ Ρολάιδου πού ἐγινε μὲ βάση τὸ λαϊκὸ ἔπος ὅπου ὁ ἀγῶνας τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἐγινε θέμα ποιήματος, χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ ἰσχυρὴ λαϊκὴ ἐπίδραση. Ἡ ἐπίδραση αὐτὴ εἶναι φανερὴ στὸ τραγοῦδι αὐτὸ ἐκεῖ ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴ « φιλότατη Γαλλία », γιὰ τὸ μῖσος πρὸς τοὺς ἐχθροὺς πού ἐπιβουλεύονταν

Ὁ ναὸς τοῦ Σαιν-Ζάν στὸ Πουατιέ.
7. - 8. αἰῶνας.

τὴν ἐλευθερία της καὶ ὅπου ἀποδοκιμάζονται ὅλοι οἱ φεουδάρχες πού προδίδουν τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδας τους γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰ προσωπικὰ τους συμφέροντα.

Ἀπὸ τὸν 5. ὡς καὶ τὸ 10. αἰ. τεράστιο ρόλο ἐπαιζαν ἀναμφισβήτητα στὴ λαϊκὴ δημιουργία ἢ μουσικὴ καὶ ἢ ποίηση. Πολὺ πλατιά διαδόθηκαν στὴ φραγκικὴ κοινωνία τὰ λαϊκὰ τραγοῦδια καὶ τὰ ἔπη, καθὼς καὶ τὰ λογιῶν λογιῶν εὐθύμα καὶ σατιρικὰ τραγουδάκια.

Γιὰ πολὺ καιρὸ οἱ λαϊκὲς μάζες ἐφάρμοζαν τὰ προχριστιανικὰ ἔθιμα, προσέφεραν θυσίαις στοὺς παλαιούς θεούς, ἔνωσαν τὶς προχριστιανικὲς θρησκευτικὲς τελετὲς μὲ τὶς χριστιανικὲς καὶ « βεβήλωναν » τὶς χριστιανικὲς ἐκκλησίες μὲ λαϊκὰ τραγοῦδια καὶ χοροὺς. Τὸν 6. αἰ. στὴ Νότια Γαλλία τύχαινε κάποτε κάποτε νὰ σταματᾷ ὁ λαὸς τὴ λειτουργία φωνάζοντας : « Ἁγία Μαρτιάλλε, προσευχῆσου γιὰ μᾶς κι ἐμεῖς θὰ χορέψουμε γιὰ σένα ». Ὑστερα ἄρχιζαν μέσα στὸν ναὸ λαϊκοὶ χοροὶ καὶ τραγοῦδια.

Ἡ καθολικὴ ἐκκλησία κρατοῦσε χαρακτηριστικὰ ἀρνητικὴ στάση ἀπέναντι στὴ μουσικὴ καὶ στὴν ποιητικὴ δημιουργία τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐκκλησία βλέποντας πῶς στὴ δημιουργία αὐτὴ ἐκδηλωνόταν ἡ « εἰδωλολατρικὴ », ἡ « ἀμαρτωλὴ », ἢ « μὴ σύμφωνη μὲ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα » λαϊκὴ δράση, ἐπιδίωκε ἐπίμονα νὰ πετύχει τὴν ἀπαγόρευσίν της καὶ καταδίωκε ἄγρια τοὺς ἄμεσους ἐκφραστὲς καὶ φορεῖς τοῦ λαϊκοῦ μουσικοῦ πολιτισμοῦ — τοὺς λαϊκοὺς τραγουδιστὲς [τροβαδούρους] καὶ τοὺς χορευτὲς (μίμονες, ἠθοποιούς) ».

Ἔχουν διασωθεῖ πάρα πολλές ἐκκλησιαστικὲς ἀποφάσεις πού στρέφονται ἐναντίον τῶν λαϊκῶν τραγουδιστῶν καὶ ἡθοποιῶν. Ἡ λαϊκὴ δημιουργία πού τὴν ἐκπροσωποῦσαν οἱ τραγουδιστὲς καὶ οἱ ἡθοποιοὶ αὐτοί, φανέρωνε ἔντονα τὸν ἀντιφρουδαρχικὸ χαρακτήρα τῆς καὶ ἦταν ἐπικίνδυνη γιὰ τὴν κυρίαρχη τάξη. Γι' αὐτὸ ἡ ἐκκλησία τὴν καταδίωκε ἀκούραστα. Νά γιατί ὁ Ἀλκουίνος ἔλεγε πὼς ὁ « ἄνθρωπος πού μπάζει στὸ σπίτι τοῦ histrions*, μίμους καὶ χορευτὲς, δὲν ξέρει πόσο μεγάλο πλῆθος ἀπὸ ἀκάθαρτα πνεύματα τοὺς ἀκολουθοῦν ». Ἄλλὰ καὶ ὁ Κάρολος ὁ Μέγας καταδίωκε τὰ πρόσωπα αὐτά, γιατί τὰ θεωροῦσε « ἀτιμασμένα », καὶ ἀπαγόρευε κατηγορηματικὰ στοὺς ἐκπροσώπους τοῦ κλήρου νὰ ἔχουν κοντὰ τους « γεράκια, γύπες, κοπάδια ἀπὸ σκυλιὰ καὶ τροβαδούρους ». Μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἦταν διαποτισμένες καὶ οἱ πολυάριθμες ἀποφάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνόδων. Ἄλλὰ ἡ ζωντανὴ δύναμη τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ καὶ τῆς λαϊκῆς δραματικῆς τέχνης ἦταν ἀκατανίκητη.

Ἡ λαϊκὴ δημιουργία εἶχε ἀπλωθεῖ καὶ στὸν τομέα τῶν εἰκαστικῶν καὶ τῶν ἐφαρμοσμένων τεχνῶν, ἂν καὶ οἱ δευτέρες εἶχαν ὑποταχθεῖ ὀλοκληρωτικὰ στὰ συμφέροντα τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὸ ταλέντο τῶν λαϊκῶν τεχνιτῶν εἶχε περάσει στὴν ὑπηρεσία τῆς κυρίαρχης τάξης τῶν φρουδαρχῶν. Ἔχουν διασωθεῖ διάφορα ἀντικείμενα καμωμένα μὲ πολλὴ τέχνη πού χρησίμευαν γιὰ νὰ στολίζουν τοὺς ναοὺς ἢ γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὴ λειτουργία στὸν ναὸ (καμπάνες μὲ πλούσια διακόσμηση, λειψανοθήκες γιὰ τὴ φύλαξη [ἀγίων] λειψάνων πού ἦταν διακοσμημένες μὲ ξύλινα ἢ κοκκάλινα γλυπτὰ, διάφορα ἐκκλησιαστικὰ σκεύη: ποτήρια, σταυροὶ καὶ κηροστάτες ἀπὸ πολύτιμα μέταλλα, χυτὲς ὀρειχάλκινες ἐκκλησιαστικὲς πύλες κ.τ.λ.).

Οἱ ἄγνωστοι ἀλλὰ ἱκανοὶ τεχνίτες πού ἐφκίαχναν τὰ ἀντικείμενα αὐτά, ἤθελαν ἀσφαλῶς νὰ ἱκανοποιήσουν ὅσο ἦταν δυνατόν πῶς πολὺ τὰ ἐκκλησιαστικὰ γοῦστα, καὶ γι' αὐτὸ τὰ προϊόντα τῆς τέχνης τους ἦταν καμωμένα μέσα στὰ πλαίσια τῶν βιβλικῶν παραδόσεων. Ἄλλὰ σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις στὶς ἴδιες ἀπεικονίσεις τους ὑπῆρχαν σημάδια ἀπὸ τὴ λαϊκὴ ἐπίδραση πού ἐκφραζόταν μὲ τὴ ρεαλιστικὴ ἐρμηνεία τῶν ἀνθρώπινων μορφῶν, μὲ τὴ χρησιμοποίηση λαϊκῶν διακοσμήσεων καὶ μὲ τὴν ἀπεικόνιση διαφορῶν πραγματικῶν ἢ φανταστικῶν ζώων.

Ἡ ἐπίδραση τῆς λαϊκῆς δημιουργίας φαίνεται καὶ στὶς μινιατοῦρες, στὶς λογγῆς λογγῆς βινιέττες** καὶ στὰ κεφαλαῖα γράμματα πού μ' αὐτὰ διακοσμοῦσαν τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρόγραφα. Οἱ μινιατοῦρες συνήθως ἦταν χρωματιστές, ὅπως καὶ τὰ κεφαλαῖα γράμματα πού ζωγραφίζονταν συνήθως μὲ τὴ μορφή

* Histrion (ἀπὸ τὸ λατ. histrio) σημαίνει: γελοιοποιός, ἀγύρτης, ὑποκριτής, τσαρλατάνος.

** Βινιέττες (γαλλ. vignettes) λέγονται τὰ ζωγραφικὰ ἢ τὰ γραμματικὰ κοσμήματα πού χωρίζουν τὰ κεφάλαια σὲ ἓνα βιβλίο· ἀκόμη βινιέττα λέγεται καὶ τὸ ζωγραφικὸ πλαίσιο μιᾶς σελίδας.

πότε ψαριῶν ἢ ζώων, πότε λογιῆς λογιῆς πουλιῶν (πελαργοῦ μὲ ἓνα φίδι στὸ στόμα, παγωνιοῦ, πετεινοῦ, πάπιας) καὶ πότε σὰν συμπλέγματα ἀπὸ φύλλα, φιδόγκους κ.τ.λ. Ἡ « θηριώδης διακοσμητικὴ » εἶχε διασωθεῖ στὴ λαϊκὴ τέχνη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμη τοῦ μακρινοῦ προϊστορικοῦ παρελθόντος. Πλατιά ἐφαρμοζόταν στὰ χειρόγραφα τῶν μοναστηριῶν καὶ ἡ λαϊκὴ διακόσμηση μὲ τὴ μορφή πλεγμένων ταινιῶν. Τὰ ὑφάσματα μὲ σχέδια (τάπητες, ἐκκλησιαστικὰ καλύμματα) ἔδειχναν κι αὐτὰ μὲ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο πῶς ἡ ἐπίδραση τῆς λαϊκῆς τέχνης δὲν πέρασε χωρὶς ν' ἀφήσει τὰ ἔχνη της καὶ στὸν κλάδο αὐτὸ τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν.

Ἡ σημασία τῆς λαϊκῆς δημιουργίας σὲ ὄλες τὶς ἐκδηλώσεις της στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς μεσαιωνικῆς κοινωνίας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ στὸ σύνολό του, ἦταν τεράστια. Ὁ λαός, γράφει ὁ Α. Μ. Γκόρκη, δὲν εἶναι μόνο ἡ δύναμη ποὺ δημιουργεῖ ὄλες τὶς ἐλικῆς ἀξίες, εἶναι ἡ μοναδικὴ καὶ ἀνεξάντλητη πηγὴ καὶ τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν, εἶναι ὁ πρῶτος ἀπὸ χρονικὴ πλευρὰ φιλόσοφος καὶ ποιητὴς τῆς ὁμορφιάς καὶ τῆς μεγαλοφυΐας τῆς δημιουργίας του ποὺ δημιούργησε ὄλα τὰ μεγάλα ἔπη, ὄλες τὶς τραγωδίες τῆς γῆς καὶ τὴ μεγαλύτερη ἀπὸ ὄλες — τὴν ἱστορία τοῦ παγκόσμιου πολιτισμοῦ¹.

¹ Μ. Γκόρκη, Φιλολογικὰ κριτικὰ ἄρθρα, 1937, σελ. 26. [Ρωσικὴ ἔκδοση].

